

До разової спеціалізованої вченої ради
Національного університету
«Одеська юридична академія»
23, Фонтанська дорога, м. Одеса, 65009

РЕЦЕНЗІЯ

рецензента, кандидата юридичних наук,

доцента Коваль Наталії Олексіївни

на дисертацію Барановської Валентини Федорівни

**«Публічне адміністрування екологічного контролю у морських портах:
оновлення концепції», поданої на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність дослідження. Сучасні тренди в управлінні судноплавством і портовою діяльністю, зумовлені орієнтацією на досягнення Цілей сталого розвитку ООН, дедалі більшою мірою зосереджуються на вдосконаленні природоохоронних механізмів та збереженні унікальних морських і прибережних екосистем. Морські порти як точки інтенсивної транспортної взаємодії є особливо вразливими до ризиків антропогенного впливу – забруднення, засмічення, накопичення відходів, негативних наслідків портових операцій, а також діяльності, безпосередньо пов'язаної з ними.

В умовах триваючої воєнної агресії морські порти України та прибережні регіони у цілому, будучи осередками підвищеної концентрації традиційних екологічних загроз, зазнають також додаткового навантаження, зумовленого обстрілами, пошкодженням та руйнуванням інфраструктури, затопленням воєнних пристроїв та суден, розливами значних обсягів

нафтопродуктів та олії. До цього комплексу ризиків додаються й ті, що пов'язані з недосконалістю правового регулювання, організаційного забезпечення та практичної реалізації природоохоронних механізмів у портовій сфері, а також гальмуванням приєднання до міжнародних природоохоронних угод. Зазначені обставини обумовлюють необхідність оновлення системи публічного адміністрування екологічного контролю у морських портах, її адаптації до сучасних вимог екологічної безпеки і запровадження дієвих підходів до міжвідомчої взаємодії та запозичення кращих управлінських практик. Отже, дослідження можливостей оновлення публічного адміністрування екологічного контролю у морських портах є своєчасним і має важливе теоретичне та практичне значення для розвитку правничої науки, удосконалення національного законодавства та переосмислення концептуальних засад здійснення природоохоронних заходів у портових зонах.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційне дослідження, викладені у ньому авторські наукові положення, висновки та рекомендації є належним чином доведеними, обґрунтованими й достовірними. Вони базуються на результатах вивчення та узагальнення значної джерельної бази, що охоплює 362 найменування першоджерел, та свідчать про системне і комплексне опрацювання проблематики дисертаційного дослідження, а також про уміння здобувачки узагальнювати попередні наукові здобутки, створювати нові теоретичні підходи, пропонувати практикоорієнтовані рекомендації з урахуванням особливостей функціонування морських портів в умовах надзвичайних ризиків. Метою дисертаційного дослідження є вироблення на основі діючого законодавства, міжнародних стандартів та кращих практик урядування цілісної наукової концепції оновлення публічного адміністрування екологічного контролю у морських портах.

Вдало окреслені наукові задачі та логічно побудована структура дисертації посприяли досягненню цієї мети і формулюванню нових для

української правничої науки висновків та пропозицій теоретико-прикладного характеру.

Об'єкт та предмет роботи визначені належним чином, вдало сформований методологічний базис роботи поєднав загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, які дали змогу об'єктивно та усебічно проаналізувати суспільні процеси та явища у досліджуваній сфері.

Результати дисертації є доведеними та обґрунтованими, спрямованими на формування теоретичних засад оновлення існуючих підходів до публічного адміністрування екологічного контролю у морських портах та формулювання рекомендацій, що відповідають поточній практиці функціонування та правового регулювання роботи портів, і можуть розраховувати на швидку реалізацію.

Висновки до роботи свідчать про якісне та повне виконання поставлених наукових задач, є логічними, послідовними, аргументованими та мають необхідні ознаки наукової новизни, відповідають сучасним тенденціям розвитку та модернізації науки адміністративного права України, продовжуваній цифровізації та упровадженню принципів «доброго урядування» у механізми публічного управління.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано у рамках науково-дослідної теми кафедри морського та митного права «Морське та митне право: транснаціональний вимір», що пов'язана з планом наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» на 2021–2025 роки «Правове та соціальне життя України у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» (державний реєстраційний номер 0122U000266).

Наукова новизна одержаних результатів. Ознайомлення з дисертаційним дослідженням В.Ф. Барановської дає підстави констатувати належний науковий рівень проведеної роботи, її відповідність поставленим меті та окресленим завданням, а також послідовний і комплексний підхід здобувачки до аналізу проблематики оновлення публічного адміністрування

екологічного контролю у морських портах. Рецензована дисертація стала першим в українській правовій науці комплексним дослідженням, присвяченим формуванню нової науково обґрунтованої концепції публічного адміністрування екологічного контролю у морських портах з метою підвищення його ефективності на основі принципів «доброго урядування» та екологічної безпеки, оновлення інституційної архітектури та галузевого законодавства.

Серед результатів, що підтверджують наукову новизну проведеного В.Ф. Барановською дослідження слід відзначити авторську систематизацію практики та наукових підходів до екологізації портової діяльності з авторською класифікацією етапів формування сучасного механізму управління охороною довкілля морських портів на первинний, індустріальний та сучасний, що характеризуються особливостями цілей та наявними можливостями підтримання екологічної рівноваги.

Концептуалізація публічного адміністрування природоохоронних процедур у портах дозволила виробити його авторське визначення як діяльності уповноважених владних суб'єктів, спрямованої на формування, реалізацію, моніторинг і контроль за дотриманням екологічних стандартів та правил на території та в акваторії морських портів. До його компонентів зараховано комплекс організаційних, правових, економічних та інформаційно-аналітичних інструментів для запобігання та протидії забрудненню акваторій, повітря, ґрунтів, акустичного та світлового середовища, забезпечення їх ощадливого використання, а також дотримання міжнародних та національних стандартів екологічної безпеки. Авторкою також запропоновано виокремлення «внутрішнього» та «зовнішнього» напрямів екологізації портів як складників інтегрованої моделі управління, що поєднує природоохоронні стандарти, інновації та цифровізацію портової системи, та цілковито відповідає сучасним тенденціям розвитку провідних портів світу.

Здійснена характеристика особливостей застосування глобальних та європейських правових інструментів і політик, спрямованих на запобігання, боротьбу із забрудненням морських портових акваторій та відшкодування завданої шкоди, засвідчила їх спрямованість на держави прапора, держави порту та прибережні держави, що відповідає класичному розподілу зобов'язань держав у сфері управління морською та портовою діяльністю. З'ясування особливостей та значення добровільних міжнародних координаційних ініціатив для реалізації правових стандартів та кращих практик адміністрування у сфері протидії забрудненню морських, у т.ч. портових, акваторій показала їх спрямованість на подальшу цифровізацію, автоматизацію та зменшення негативного впливу на навколишнє середовище, формування галузевого підходу до концептуалізації подальшої екологізації.

Основними тенденціями формування національних правових засад портового екологічного контролю в Україні визначено необхідність дотримання «екологічного імперативу» та поступову модернізацію інституційного механізму їх реалізації з метою забезпечення імплементації регіональних і міжнародних стандартів та кращих практик урядування (зокрема відповідно до принципів «доброго урядування»). Встановлено, що розпорошеність норм про екологічний контроль та моніторинг у значній кількості документів не сприятиме формуванню якісної нормативної бази такої діяльності, а відсутність уваги до взаємодії портів та портових міст зумовлює необхідність системного перегляду підходів до управління припортовими територіями та акваторіями. У зв'язку з цим рекомендовано внесення змін до програмних документів розвитку морської та портової діяльності (Морської доктрини України на період до 2035 року, Стратегії розвитку морських портів України на період до 2038 року та Морської природоохоронної стратегії України) з метою закріплення базових засад такої взаємодії. Крім того, підтримано необхідність прийняття спеціального Закону України «Про державний екологічний контроль» та

запропоновано внесення до нього окремого розділу, присвяченого екологічному контролю у морських портах, а також доповнення Стратегії реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів на період до 2029 року положеннями про такий вид контролю, що відповідатиме статусу України як відповідальної морської держави.

Заслуговує на особливу увагу запропоноване В.Ф. Барановською визначення «публічного адміністрування екологічного контролю у морських портах України» у загальному та спеціальному значенні, а також виокремлення його рівнів (міжнародного, загальнонаціонального, національних регіонального та локального) і проявів («зовнішнього» та «внутрішнього»), що відповідає сучасним тенденціям оновлення доктрини адміністративного права України та поступово оновлюваній практиці екологічного управління морськими портами.

Зазначені результати є змістовними, обґрунтованими і заслуговують на усебічне схвалення та підтримку. Положення наукової новизни у дисертаційному дослідженні викладено коректно, а їх обсяг і зміст відповідають встановленим вимогам.

Практичне значення отриманих результатів. Результати проведеного В.Ф. Барановською дослідження мають суттєве теоретико-прикладне значення для сучасної правничої науки, правотворчої та правозастосовної діяльності, практики публічного адміністрування морської та портової діяльності, здійснюваної органами виконавчої влади в Україні.

Висновки і пропозиції становлять наукову та практичну цінність і можуть бути використаними для подальшого розвитку теоретичних положень адміністративного права, публічного адміністрування контрольних, спостережних та сервісних механізмів у портовій діяльності, вироблення науково обґрунтованих пропозицій удосконалення їх правового базису. Вони також будуть корисними при оновленні законодавства України

у сфері адміністрування роботи портів, екологічного контролю та моніторингу, інших природоохоронних заходів, а також для удосконалення та підвищення ефективності практичної діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, управління морською та портовою діяльністю в Україні. Важливим є їх значення та можливість використання при оновленні довгострокових документів стратегічного планування розвитку морської та портової діяльності, інтегрованого управління приморськими регіонами та адаптації національної системи екологічного контролю та моніторингу до європейських і міжнародних стандартів. У навчальному процесі авторські розробки можуть бути використані при підготовці підручників та навчальних посібників з курсів: «Адміністративне право», «Проблеми адміністративного права», «Морське право», «Морське право: юрисдикція та спори», «Міжнародно-правове регулювання морських перевезень та глобальна безпека», а також дисертаційних робіт, монографічних досліджень, наукових статей з питань публічного адміністрування морської, портової та контрольної діяльності.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дисертаційного дослідження, сформульовані наукові положення, узагальнення та висновки обговорено та схвалено на засіданні фахового семінару кафедри морського, митного та інформаційного Національного університету «Одеська юридична академія». Їх також було представлено на всеукраїнській та міжнародних науково-практичних конференціях: «Глобальний світ і Україна: сучасні виклики та пошук відповідей» (м. Харків, 16 липня 2024 р.), «Сучасні політичні процеси: глобальний та національний виміри» (м. Одеса, 6–7 березня 2025 р.), «Правові засади організації та здійснення публічної влади» (м. Хмельницький, 16 травня 2025 р.) та «Європейські орієнтири України: нові виміри у воєнний час» (м. Одеса, 16 травня 2025 р.).

Відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертаційна робота є самостійним, завершеним, комплексним науковим дослідженням,

містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело. Фактів порушень академічної доброчесності у дисертації та у наукових публікаціях не виявлено.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації (українською та англійською мовами), списку публікацій здобувачки, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, поділених на дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатку. Загальний обсяг дисертації становить 207 сторінок, із них основного тексту – 162 сторінки, список використаних джерел (362 найменування) – 43 сторінки, додаток – 2 сторінки.

Дискусійні положення і зауваження щодо дисертації. Поряд із загальним позитивним враженням від рецензованої роботи, необхідно відзначити, що окремі її положення мають дискусійний характер та потребують додаткової аргументації під час публічного захисту:

1. На с. 23 дисертації здобувачка звертається до положень Конвенції ООН з морського права, зокрема до Частини XII, присвяченої захисту та збереженню морського середовища. Водночас поза увагою залишається норма ст. 123 зазначеної Конвенції про співробітництво у цьому напрямку держав, розташованих на узбережжі замкнених або напівзамкнених морів. І хоча на цей аспект побіжно звертається увага у підрозділі 2.2 дисертації (с. 67), при характеристиці загальних засад правового регулювання природоохоронних механізмів у морських портах варто було би означити і цей важливий напрям взаємодії країн у пошуку найбільш ефективних механізмів екологічного адміністрування.

2. У підрозділі 2.1 зазначається, що міжнародні угоди встановлюють чіткі зобов'язання для держав, судновласників і портів, створюючи правову основу для контролю і запобігання забрудненню, а галузеві добровільні програми і проєкти (наприклад, проєкт ІМО “GreenVoyage2050”) розвивають та деталізують ці підходи, сприяючи впровадженню найкращих екологічних

практик, цифрових технологій та інноваційних управлінських рішень. При цьому, не розкривається механізм реалізації таких рекомендацій на рівні держав, на відміну від стандартних процедур приєднання та виконання міжнародних угод.

3. У роботі часто зазначається про інтегроване управління прибережними регіонами. Відомо, що уперше на рівні національного законодавства ця концепція була закріплена у Загальнодержавній програмі охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів, затвердженій Законом України від 22 березня 2001 р. Яким є зміст цієї концепції та у який спосіб вона сьогодні оновлюється та вдосконалюється у системі публічного адміністрування природоохоронних механізмів у морських портах України?

4. При розгляді методів публічного адміністрування екологічного контролю у морських портах (підрозділ 3.1 дисертації) авторка, зокрема, виокремлює метод стимулювання, що реалізується у низці форм, зокрема преміюванні та заохоченні посадових осіб, податкових пільгах і знижках на портові збори, формуванні рейтингів екологічно відповідальних підприємств, публічному визнанні результатів екологізації, відшкодуванні витрат на природоохоронні заходи та наданні сприятливих умов для впровадження інновацій. Водночас наведений перелік форм реалізації методу стимулювання не є вичерпним. Якими ще формами, на думку здобувачки, він може бути доповнений?

Висловлені зауваження характеризують складність досліджуваної проблематики, мають дискусійний характер, і тому не впливають на загальну позитивну оцінку та наукову новизну авторських положень, висновків та пропозицій, викладених у дисертаційному дослідженні.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Дисертаційна робота Барановської Валентини Федорівни «Публічне адміністрування екологічного контролю у морських портах: оновлення концепції» є комплексним, цілісним, методологічно і теоретично обґрунтованим науковим дослідженням. Основні положення, висновки та

рекомендації, що містяться у дисертаційному дослідженні, з достатньою повнотою викладено в опублікованих авторкою наукових працях, кількість та якість яких відповідають встановленим вимогам щодо публікацій, зарахованих за темою дисертації. Рецензована робота містить результати власних досліджень здобувачки, а використані ідеї результати і тексти інших авторів мають посилання на відповідне джерело. Надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використано вірні методики дослідження та належні джерела інформації.

Тема дисертації є актуальною, сформульовані авторські висновки, пропозиції та рекомендації аргументовані та доречні, характеризуються науковою новизною та спрямованістю на практичне застосування, що засвідчує належний рівень оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності. Текст роботи відповідає обраній спеціальності та сутності вирішуваного наукового завдання. Оформлення роботи відповідає встановленим Міністерством освіти і науки України вимогам. Мова роботи відзначається точністю, логічністю та аргументованістю викладу з дотриманням вимог наукового стилю. Загальний аналіз дисертаційної роботи підтверджує самостійність і цінність проведеного дослідження, його актуальність та науковий рівень, теоретичне і практичне значення.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертація В.Ф. Барановської на тему «Публічне адміністрування екологічного контролю у морських портах: оновлення концепції» за обсягом проведених досліджень, науковою новизною і практичним значенням повною мірою відповідає вимогам, які висуваються до такого рівня досліджень, є кваліфікованою науковою працею, яка виконана здобувачкою самостійно, містить нові науково обґрунтовані результати проведених нею досліджень, що мають важливе значення для розвитку правничої науки. Вона відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та

скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами). Авторка роботи – Барановська Валентина Федорівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

**Рецензент, кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри морського, митного
та інформаційного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»**

Наталія КОВАЛЬ